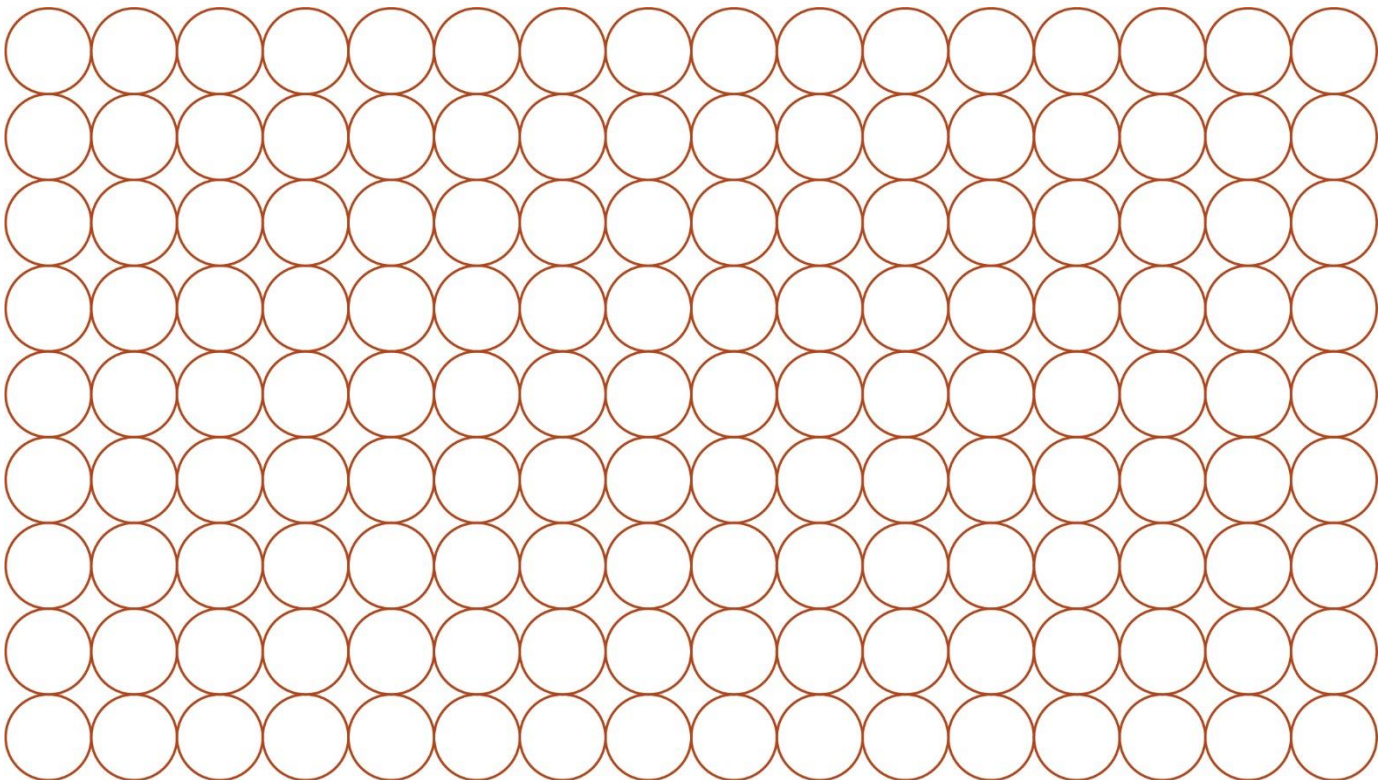

Kommentarmaterial till kursplanen i historia

Grundskolan

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri
PDF från Skolverkets webbplats:

www.skolverket.se/publikationer

ISBN: 978-91-7559-468-2

Skolverket, Stockholm 2022

Innehåll

Inledning	4
Kommentarer till kursplanens syfte	5
Kursplanens långsiktiga mål	9
Kommentarer till kursplanens centrala innehåll	10
Innehållet i samhällsorienterande ämnen årskurserna 1–3	10
Att leva tillsammans	11
Att leva i närområdet.....	13
Att leva i världen	15
Att undersöka verkligheten	20
Innehållet i ämnet historia årskurserna 4–6 och 7–9	22
Årskurserna 4–6.....	24
Kulturmöten och statsbildning i Norden, cirka 800–1500.....	24
Maktförhållanden och levnadsvillkor i Norden, cirka 1500–1800.....	25
Folkökning, ändrade maktförhållanden och emigration, cirka 1800–1900.....	27
Årskurserna 7–9.....	29
Samhällsomvandlingar: framväxten av civilisationer och industrisamhällen.....	29
Imperialism och världskrig, cirka 1850–1950.....	33
Demokratisering och ökad globalisering, cirka 1900 till nutid	34
Kommentarer till kursplanens bedömnings- och betygskriterier	37
Kriterierna för bedömning av godtagbara kunskaper i samhällsorienterande ämnen årskurs 3	38
Betygskriterierna i ämnet historia årskurs 6 och 9	39

Inledning

Till varje kursplan finns ett kommentarmaterial. Det riktar sig till lärare, rektorer och andra som är verksamma inom skolväsendet. Avsikten med materialet är att ge en bredare och djupare förståelse för de urval och ställningstaganden som ligger bakom texten i kursplanen. Materialet beskriver också hur det centrala innehållet utvecklas över årskurserna och vad lärare kan fokusera på när de gör bedömningar i relation till kriterierna för bedömning av godtagbara kunskaper och betygskriterierna.

Formuleringar som är hämtade direkt från kursplanen är genomgående kursiverade i texten.

Kommentarer till kursplanens syfte

Syftestexten riktar sig till läraren och beskriver de övergripande målsättningar som ska gälla för undervisningen i det aktuella ämnet. Syftet är därför en viktig del när lärare planerar och genomför undervisningen. Syftestexten avslutas med ett antal långsiktiga mål som avgränsar de delar av syftet som ligger till grund för bedömnings- och betygskriterierna.

Historiemedvetande

Människans förståelse av det förflutna är inflätad i hennes föreställningar om samtiden och perspektiv på framtiden. Med dessa ord inleds kursplanen i historia och de formulerar utgångspunkten för alla de urval och ställningstaganden som följer. Kursplanens utgångspunkt är att alla människor har ett historiemedvetande. Alla har vi förmågan att reflektera över vilka vi är, varifrån vi kommer, vilka möjligheter vi har och vart vi är på väg. Människor styrs och påverkas av händelser och skeenden i det förflutna, men människor har också en förmåga att aktivt förändra sin tillvaro.

Att på detta sätt uppfatta historia som en pågående process som vi själva berörs av och deltar i, är ett uttryck för ett utvecklat historiemedvetande. Genom ett sådant synsätt blir eleverna själva en del av historien, och ämnet begränsas inte till att handla bara om andra människor för länge sedan.

Historia är till för att skapa sammanhang mellan det förflutna, nutiden och framtiden. Det övergripande syftet med undervisningen i historia är därför att utveckla elevernas *historiemedvetande*.

Historiska begrepp

För att eleverna ska kunna utveckla en historisk referensram och förståelse för hur historia skapas och används, behöver de tillgång till ett ämnesspråk. Därför är ett syfte med undervisningen i historia att eleverna ska få kunskaper om *historiska begrepp*. Begreppen är verktyg som kan användas genomgående i all undervisning och bidra till fördjupad förståelse för ämnets centrala frågeställningar.

Det finns i kursplanen två typer av begrepp. För det första finns det tids- och innehållsrelaterade begrepp som anknyter till epoker eller specifika företeelser. Exempel på tidsbegrepp är stenåldern, antiken och kalla kriget. Sådana begrepp kan ofta problematiseras. I vilket sammanhang har ett tidsbegrepp börjat användas, och i vilket syfte? Vad säger det egentligen om den tidsperiod som det betecknar? De innehållsrelaterade begreppen handlar om specifikt innehåll eller företeelser som ofta kan knytas till en eller flera epoker eller tidsperioder.

Exempel på sådana begrepp är jägare och samlare, ståndssamhälle och emigration.

För det andra finns det övergripande begrepp som orsak och konsekvens, likheter och skillnader, kontinuitet och förändring, källor och källkritik. Dessa fungerar som analysverktyg genom att de belyser grundläggande historiska frågeställningar som är relevanta för många tidsperioder som man studerar. Begreppen kontinuitet och förändring kan exempelvis användas för att studera långa historiska linjer och se vad som både skiljer och förenar olika tidsperioder. Det är i sin tur en förutsättning för att förstå orsaker till förändringar och vilka konsekvenser de får.

Historisk referensram och kronologisk överblick

Kunskaper om gångna tider fungerar som referenspunkter i livet. De berikar tillvaron genom att ge oss jämförelsematerial som går utöver de egna erfarenheterna och kan hjälpa oss att se vår egen tillvaro i ett större sammanhang. Historien är full av färgstarka personligheter och avgörande händelser som kan stimulera fantasin och ge eleverna möjlighet att reflektera över vilka de själva hade varit om de hade fötts i en annan tid.

Ett centralt syfte med undervisningen i historia är därför att eleverna ska tillägna sig *en historisk referensram*. Det innebär att de ska få *kunskaper om händelser, aktörer och förändringsprocesser under olika tidsperioder*. Kursplanen understryker att dessa kunskaper ska bidra till att ge *överblick över hur kvinnor och män genom tiderna har skapat och förändrat samhällen och kulturer*. En historisk referensram är grundläggande för att man ska förstå sin egen tid och kunna förhålla sig till den tid som ska komma: Varför ser samtiden ut som den gör och hur kan framtiden tänkas se ut? Den historiska referensramen vidgas genom att eleverna ska få *utveckla förståelse för olika kulturella sammanhang och levnadssätt genom historien och för historiska skeenden som har påverkat nutiden*. Kunskaper om historiska sammanhang kan öka elevernas förståelse för att samhället förändras av en mängd olika orsaker och i olika takt, och att det påverkar förutsättningarna för dem själva och för deras omgivning. Den gemensamma historiska referensramen bärs upp av samtidens människor som lever i ett föränderligt samhälle och är därigenom stadd i ständig förändring. I dag lever vi i ett mångkulturellt samhälle. Därför måste erfarenheter från hela världen ingå i den historiska referensramen.

En historisk referensram rymmer kunskaper som anspelar på uppfattningar om dåtiden – uppfattningar som delas av många och som man i olika sammanhang förväntas känna till. Genom dessa kunskaper blir det möjligt för eleverna att förstå, tolka och ta del av samhällsdebatten, liksom av kulturella uttryck som litteratur, film och konst. Den historiska referensramen kan också tillföra nya perspektiv på andra ämnen. Till exempel kan idé- och vetenskapshistoria och kunskaper om människors teknik- och energianvändning i olika tider ge större djup åt kunskaper inom det naturvetenskapliga fältet.

I den historiska referensramen ingår även att eleverna ska få möjligheter att utveckla *en kronologisk överblick*. En grundläggande förståelse för kronologin i olika skeenden är en förutsättning för att kunna resonera om orsaker till, och konsekvenser av, förändringar i samhället.

En kronologisk överblick ska ge eleverna de långa tidsperspektiven och därför anger kursplanen några historiska linjer som löper genom alla tidsperioder som undervisningen berör och finns representerade i alla stadier. I syftestexten anges att undervisningen *genom att ge perspektiv på långa historiska linjer med relevans för nutiden, såsom levnadsvillkor, migration och makt* ska ge eleverna *en fördjupad förståelse för hur historisk utveckling präglas av både kontinuitet och förändring*. De långa historiska linjerna presenteras mer utförligt längre fram i det avsnitt som behandlar kursplanens centrala innehåll.

Historisk empati

I historieundervisningen möter eleverna människors berättelser och kan därmed leva sig in i förhållanden och värderingar som rådde förr. Denna dimension av tidsbundenhet är central för att utveckla det historievetenskapen kallar historisk empati. Detta uttrycks i kursplanens syftestext som *förståelse för att varje tids människor måste bedömas utifrån sin samtids villkor och värderingar*. Samtidigt är det viktigt att förstå att historisk empati inte på något sätt fråntar nutidens människor möjligheten – eller rentav ansvaret – att föra etiska resonemang om och ifrågasätta handlingar och värderingar under tidigare perioder i historien. Kunskaper om den historiska kontexten är nödvändiga för att eleverna ska ges möjlighet att inta olika perspektiv och göra etiska reflektioner om det förflutna.

Historiskt källmaterial

Kursplanen strävar efter att göra eleverna medvetna om ett historievetenskapligt arbetssätt. Den lyfter därför fram att undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar *förmågan att ställa frågor till och värdera källor som ligger till grund för historiska kunskaper*.

Den övergripande frågan är *hur vi kan veta något om det förflutna*. Kursplanen pekar ut såväl skriftliga källor och bilder som arkeologiskt material, platser och levande människors berättelser som källor till historisk kunskap. Genom att ställa frågor till och undersöka olika artefakter från svunna tider kan eleverna få vara med och tolka spåren från det förflutna och på så sätt få förståelse för hur historia skapas.

När eleverna tolkar och värderar källorna lär de sig om det förflutna samtidigt som de får en insikt i vetenskapliga metoder och ges möjlighet att reflektera över hur deras tolkningar färgas av egna erfarenheter och värderingar.

Historiskt källmaterial innebär delvis andra källkritiska utmaningar än samtida källor. Utöver att ställa frågor om källans upphovsperson och syftet bakom ett

dokument, tillkommer tidsaspekten och ett behov av att ta reda på i vilken mån en källa är beroende av en annan. Hur lång tid har det gått mellan en händelse och att dokumentet som berättar om den skapades? Bygger uppgifterna i en viss källa på något annat källmaterial?

I direkt kontakt med människoöden och levnadsvillkor som framträder i det historiska källmaterialet kan ämnet bli levande för eleverna. Kursplanen lyfter därför fram att arbetet med källor ska ge eleverna *förutsättningar att leva sig in i det förflutna*.

Hur historia används – historiebruk

Kursplanen betonar att eleverna ska utveckla *förståelse för hur historia används i samhället och i vardagslivet*. Det är detta som inom historievetenskapen kallas historiebruk. Kursplanen lyfter fram att eleverna genom att studera och reflektera över historiebruk ska få *perspektiv på hur bruket av historiska berättelser och referenser kan påverka människors identiteter, värderingar och föreställningar*. I det ingår även elevernas förståelse för sitt eget historiebruk, till exempel genom film, spel och äldre människors berättelser.

Historieskrivningen är inte neutral utan berättas utifrån något syfte eller i ett specifikt sammanhang. Historia kan vara ett verktyg både för enskilda individer och för grupper att formulera hur de vill uppfattas och vad de vill göra genom att berätta om det förflutna. Historia kan också användas för att skapa familjesammanhållning eller etablera identiteter baserade på till exempel klass, genus, etnicitet, generation eller nationell tillhörighet. Med kunskaper om detta får eleverna möjlighet att upptäcka och förstå när och hur historia används för att påverka människor i olika sammanhang, och de ges också möjlighet att förstå hur de själva kan påverka andra med ett aktivt historiebruk.

Kursplanens långsiktiga mål

Kursplanens syftestext avslutas med ett antal långsiktiga mål. Dessa är avgränsade till de delar av syftet som ligger till grund för bedömnings- och betygskriterierna. De långsiktiga målen innehåller inte sådant som elevernas socioemotionella utveckling, värderingar, beteenden eller intresse för ämnet. Dessa områden är viktiga när lärarna planerar, genomför och utvärderar sin egen undervisning, men ska inte vara underlag för bedömning och betygssättning.

De långsiktiga målen i ämnet historia är:

- *kunskaper om händelser, aktörer och förändringsprocesser under olika tidsperioder samt om historiska begrepp och långa historiska linjer,*
- *förmåga att ställa frågor till historiska källor samt att tolka, kritiskt granska och värdera dessa, och*
- *förmåga att reflektera över hur historia kan brukas i olika sammanhang och för olika syften.*

Kommentarer till kursplanens centrala innehåll

Det centrala innehållet i kursplanen anger vilket obligatoriskt innehåll som ska behandlas i undervisningen. Det är uppdelat i kunskapsområden som i sin tur består av ett antal innehållspunkter. Dessa ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt och väga olika tungt i undervisningen. I planeringen kan de enskilda punkterna i det centrala innehållet kräva olika mycket utrymme i undervisningen, beroende på vad de omfattar och på elevgruppens behov och förutsättningar. Kunskapsområdena bör alltså inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpligt för att uppnå syftet med undervisningen för elevgruppen.

Exempel i innehållet

I det centrala innehållet förekommer vissa exempel. De förtydligar innehållets inriktning, men är inte uttryck för att de bör prioriteras framför andra alternativ. Till exempel anges i årskurserna 4–6 att eleverna ska möta innehållet *historiebruk kopplat till tidsperioden, till exempel i gatunamn, minnesmärken och reklam*. Det innebär att historiebruk kopplat till tidsperioden är obligatoriskt innehåll i årskurserna 4–6. Däremot kan undervisningen lika gärna som att behandla gatunamn, minnesmärken och reklam ta upp historiebruk i filmer och politiska utspel.

Här kommer först kommentarer till det centrala innehållet i samhällsorienterande ämnen (SO) för årskurserna 1–3, eftersom historia i de lägsta årskurserna ingår i SO. Därefter följer kommentarer till det centrala innehållet i historia för årskurserna 4–9.

Innehållet i samhällsorienterande ämnen årskurserna 1–3

Det centrala innehållet i SO för årskurserna 1–3 är ett samlat innehåll för de fyra ämnena geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap. De kunskaper och förmågor som eleverna ska utveckla i de samhällsorienterande ämnena i årskurserna 1–3 finns i respektive ämnes kursplan. Det är därför av stor vikt att läsa och tillgodogöra sig kursplanerna för geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap för att förstå det centrala innehållet i SO för årskurserna 1–3. Detta är även viktigt för att kunna se hur progressionen ser ut i respektive ämne.

Det centrala innehållet i SO 1–3 är indelat i fyra ämnesövergripande kunskapsområden: ”Att leva tillsammans”, ”Att leva i närområdet”, ”Att leva i världen” och ”Att undersöka verkligheten”. På så sätt drar innehållet i SO inga skarpa gränser mellan de samhällsorienterande ämnena. Däremot visar kommentarmaterialet på kopplingar mellan innehållet i SO för årskurserna 1–3 och innehållet för senare årskurser för varje ämne.

Innehållet i de tre första kunskapsområdena ger en möjlighet att gå från det lilla och lokala, till det stora och globala. Det elevnära behöver inte alltid vara det som ligger nära i tid och rum, utan det kan lika gärna vara frågor om händelser och företeelser som ligger långt bort rumsligt och tidsmässigt, men som anknyter till elevernas erfarenhet. Genom att hänvisa till det elevnära kan undervisningen bygga vidare på elevernas förförståelse.

Det fjärde kunskapsområdet ”Att undersöka verkligheten” handlar om de specifika begrepp och redskap som eleverna behöver för att tillägna sig och utveckla sina kunskaper i SO 1–3, men även för vidare studier i årskurserna 4–9 i geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap. Kunskapsområdet ”Att undersöka verkligheten” ska betraktas som de tre första områdenas verktygslåda. Det ska alltså inte studeras separat, utan integreras med de övriga kunskapsområdena.

Att leva tillsammans

Kunskapsområdet ”Att leva tillsammans” beskriver ett innehåll som ligger nära elevernas egna erfarenheter. Det berör förutsättningar och villkor för umgänget med andra människor i familjen, skolan och samhället. Elevernas tankar och de nära relationerna står i fokus.

Migration

I det mångkulturella samhället är förståelse för drivkrafterna bakom, och konsekvenserna av, migration av stor betydelse. Därför rymmer kursplanen i SO 1–3 innehållspunkten *migration inom ett land och mellan länder*. Genom att lyfta fram *vad detta kan ha för orsaker och få för konsekvenser* strävar kursplanen efter att eleverna tidigt ska få träna på att tänka analytiskt i SO-undervisningen. Det här innehållet kan bidra till att öka elevernas förståelse för varför människor flyttar från andra länder till Sverige. Elevernas egna och andras erfarenheter av att flytta kan bli en ingång till vidare studier om befolkningsfrågor, migration och identitet i de högre årskurserna i geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap.

Livet förr i tiden

Innehållet *skildringar av människors levnadsvillkor förr i tiden, till exempel i barnlitteratur, sånger och filmer*, låter eleverna komma i kontakt med beskrivningar av människors levnadsvillkor under olika tider. Det öppnar för jämförelser mellan elevernas egen tid och den tid som har varit. Detta innehåll stämmer väl överens med kursplanen i historia, där det övergripande syftet är att undervisningen ska

utveckla elevernas historiemedvetande, det vill säga deras upplevelser av sammanhang mellan det förflutna, nutiden och framtiden. Genom innehållet *minnen berättade av människor som lever nu* kan eleverna också förstå att de själva är en del av historien.

Levnadsvillkor är en lång historisk linje som löper som en röd tråd genom kursplanen i historia. Genom att eleverna får inblick i människors levnadsvillkor förr kan undervisningen hjälpa dem att utveckla historisk empati. Det innebär en insikt om att människors sätt att tänka och handla färgas av värderingar och villkor i deras samtid.

Moraliska frågor och livsfrågor

Innehållspunkten *samtal om och reflektion över moraliska frågor och livsfrågor med betydelse för eleven* utgår från elevernas vardag och kan behandla frågor som *till exempel kamratskap, könsroller och döden*. Innehållet utgör en startpunkt för religionskunskapens vidare fokus på etik och livsfrågor.

Moraliska frågor och livsfrågor har under lång tid haft en given plats i undervisningen i religionskunskap. Kursplanen i religionskunskap lyfter fram ”Etik och livsfrågor” som ett eget kunskapsområde. Reflektion kring frågor som saknar givna svar kan bidra till elevernas personliga utveckling. Att i samtal få pröva egna ståndpunkter mot andras uppfattningar ger träning i förmågan att argumentera.

Normer och regler

I alla sammanhang där olika individers intressen och behov krockar med varandra finns en risk för att det uppstår konflikter. Med utgångspunkt i vardagliga sammanhang ger kursplanen i SO 1–3 därför möjligheter att låta eleverna samtala om och reflektera över *normer och regler i elevens livsmiljöer*. På så sätt kan kursplanen bidra till en djupare förståelse för samspelet mellan individer i samhället, och för hur gemensamma behov ibland måste gå före individens. Eleverna kan härigenom också utveckla sitt förhållningssätt till gemensamma spelregler i den egna vardagen, *däribland i skolan och i digitala miljöer*.

Det här innehållet öppnar också för att problematisera de normer och regler som omger oss. Är de alltid av godo, eller finns det normer som är förtryckande och begränsar människors möjligheter? Diskussioner och samtal om normer och regler kan också beröra hur man kan bidra till att förändra regler som man tycker är orättvisa. På så sätt läggs en grund för elevernas demokratiförståelse. Kursplanen i samhällskunskap följer upp innehållet från lågstadiet genom att i senare årskurser lyfta fram innehåll som handlar om samhällets behov av lagstiftning och rättssystemet i Sverige. Det finns också tydliga kopplingar till kunskapsområdet ”Etik och livsfrågor” i religionskunskap.

Trafikregler

De första skolåren innebär för många barn nya erfarenheter av att vistas i trafiken. Grundkunskaper i *trafikregler och hur man beter sig i trafiken på ett säkert sätt* kan därför vara nödvändiga på ett högst påtagligt sätt. Forskning visar emellertid att undervisning om trafikregler inte självklart leder till att färre barn skadas i trafiken. Det finns i stället en risk för att trafikundervisning leder till en övertro på barns förmåga att bete sig säkert i oberäkneliga trafikmiljöer. Det går därför inte att ta för givet att eleverna i den här åldern är mogna att röra sig själva i trafiken bara för att de har fått trafikundervisning.

Trafiken är också ett sammanhang där behovet av regler och påföljder blir tydligt. Trafikundervisningen fungerar på så sätt som ett elevnära exempel på att gemensamma behov – i det här fallet säkerhet i trafiken – ibland måste gå före individens behov eller önskemål – i det här fallet att ta sig fram så snabbt som möjligt.

Att leva i närområdet

I kunskapsområdet ”Att leva i närområdet” lyfter kursplanen fram företeelser och händelser i elevernas egen omgivning. Kursplanens fokus på närområdet ger konkretion åt innehållet och gör att eleverna kan känna att det innehåll de möter i skolan är relevant i den egna livsvärlden. Genom att ge eleverna gemensamma erfarenheter av och kunskaper om den plats som förenar dem kan undervisningen också bidra till en känsla av samhörighet.

Man kan tänka sig situationer där det behövs en vidare tolkning av vad som menas med närområdet. Närområdet kan i vissa sammanhang även inbegripa grannorten, stället där någon man känner arbetar, huvudstaden eller en plats som figurerar i media eller i populärkulturen.

Närområdets natur- och kulturlandskap

Genom innehållet *några utmärkande drag i närområdets natur- och kulturlandskap* strävar kursplanen efter att ge eleverna möjlighet att uppfatta hur miljön omkring dem har formats av både naturens egna processer och människors verksamheter. Ofta går det inga skarpa gränser mellan natur- och kulturlandskap. På många platser går det att samtidigt observera spår av både naturkrafternas påverkan och människans utnyttjande av mark, vatten och andra naturresurser. Runtom i Sverige finns *spår av den senaste istiden* som kan studeras på plats i naturlandskapet, till exempel rullstensåsar, rundhällar och flyttblock. Innehållet lägger en grund för geografiundervisningen i högre stadier som ska behandla bland annat *klimat- och vegetationszoner, klimatförändringar, endogena och exogena processer, fältstudier* och människors användning av *naturresurser*.

Hemortens historia

Ett annat innehåll anlägger ett historiskt perspektiv på studier av närområdet: *hemortens historia och vad närområdets platser, byggnader och vardagliga föremål kan berätta om livet där under olika tider*. Historien i närområdet kan spåras och tolkas genom till exempel historiska minnesmärken, byggnader, namn på gator och torg eller texter av olika slag. Vardagliga föremål finns ofta att beskåda på hembygds museer, inte sällan tillsammans med livfulla berättelser om livet på hemorten i det förflutna. Att kunna leva sig in i hur människor levde förr i den egna hemorten, kan bidra till en ökad förståelse för vår egen tid och ge eleverna viktiga kunskaper för att vidga sin historiska referensram.

Kristendomens roll

I samband med hemortens historia anger kursplanen *kristendomens roll i skolan och på hemorten förr i tiden* som ett innehåll. Det motiveras av det faktum att religionen och kyrkan har haft stor betydelse för den historiska utvecklingen i Sverige under tusen år. Under långa tider dominerade olika former av kristendom i Sverige, och kyrkans roll i samhället var mer central än i dag. Den kristna identiteten ärvdes och togs för given; den växte oftast inte fram som resultatet av individuella val. ”Kyrkan mitt i byn” var den naturliga samlingspunkten, nyheter spreds från predikstolen och genom informationsutbyte på kyrkbacken.

Kristendomen spelade också en central roll i skolan. Först 1919 avskaffades katekesundervisningen. Det öppnade för en mer allmän kristendomsundervisning inriktad på bibliska berättelser och kristen etik, och med tiden även för studier av andra religioner. Genom att studera kristendomens roll i skolan utifrån ett historiskt perspektiv får eleverna övning i att göra jämförelser mellan då och nu och kan reflektera över likheter och skillnader. I förlängningen kan detta också leda till diskussioner om orsaker till förändringarna.

Eleverna får genom detta innehåll möjlighet att utveckla en översiktlig förståelse för den betydelse som kristendomen har och har haft i skolan och i det svenska samhällslivet. Med det som grund kan de anlägga historiska perspektiv på innehållet i senare årskurser som berör sekularisering och mångfald i dagens samhälle.

Centrala samhällsfunktioner

Olika samhällen har i olika tider haft skilda uppfattningar om vad som är eller bör vara gemensamt. Dessa uppfattningar har legat till grund för vad som har definierats som samhällets ansvar och lett till att den offentliga sektorn har varierat och varierar kraftigt i omfattning.

Som en introduktion till en bredare samhällsförståelse lyfter kursplanen fram *centrala samhällsfunktioner, till exempel sjukvård, räddningstjänst och skola* som ett centralt innehåll i SO 1–3. Detta följs upp i årskurserna 4–6 i samhällskunskap med ett innehåll om offentlig ekonomi och vad skatter används till. Där ligger betoningen på det vi betalar gemensamt genom skatter. I årskurserna 7–9 lyfter

samma ämne fram svenska välfärdsstrukturer och hur de fungerar som ett centralt innehåll.

Yrken och verksamheter

Innehållet *yrken och verksamheter i närområdet* erbjuder kontaktytor mellan skolan och arbetslivet och anknyter till den samlade läroplanens andra del. Där står det att skolans mål är att varje elev ska få inblick i närsamhället och dess arbets-, förenings- och kulturliv. I senare årskurser följer undervisningen i samhällskunskap upp olika frågor kring arbetsliv och arbetsmarknad.

Genom att studera yrken och verksamheter i närområdet kan eleverna förstå hur arbete skapar mervärden för den enskilde och samhället. Här finns en tydlig koppling till innehållspunkten *pengars användning och värde* i kunskapsområdet ”Att leva i världen”. Dessutom kan kännedom om yrken och verksamheter i närområdet bidra till elevernas förståelse för arbetets och företagsamhetens betydelse för både privatekonomin och samhällets ekonomi, innehåll som återkommer i samhällskunskap under senare årskurser.

Att leva i världen

Även yngre elever har uppfattningar om världen och behöver internationella utblickar för att se hur deras egen plats på jorden passar in i ett större sammanhang. Ibland blir det nära mer begripligt när man har fått syn på de stora mönstren.

Miljö och hållbar utveckling

Hållbar utveckling ingår som ett centralt innehåll i flera ämnen. I de tidiga skolåren tar hållbarhetsfrågorna sin utgångspunkt i elevnära och vardagliga sammanhang. I kursplanen för SO 1–3 uttrycks det som *miljöfrågor utifrån elevens vardag*. Det handlar om hur eleverna själva kan bidra till hållbar utveckling och minska påfrestningen på miljön, till exempel genom återvinning eller att hushålla med el och vatten. Genom att fokusera på miljöfrågor lägger undervisningen i årskurs 1–3 en grund för studierna av hållbar utveckling i högre stadier, som då omfattar inte bara den ekologiska dimensionen av begreppet, utan även sociala och ekonomiska aspekter.

Förutsättningar i natur och miljö

Naturens förutsättningar påverkar var människor väljer att bosätta sig. Sådana typer av samband mellan naturen, människan och samhället belyses i kursplanen genom innehållet *rumsliga förutsättningar i natur och miljö för befolkning och bebyggelse, till exempel mark, vatten och klimat*. Var bor det många människor och varför? Varför är andra platser mer glesbefolkade?

Olika livsmiljöer erbjuder olika goda försörjningsmöjligheter. Centrala faktorer som avgör om människor kan leva på en plats är till exempel hur mycket och hur

bra odlingsmark det finns, om det finns tillgång till vatten och andra naturresurser och vilket klimat området har. Miljön sätter på så sätt gränser för vilka verksamheter människor kan bedriva på en viss plats och hur stor befolkning ett område kan försörja. Men i den moderna ekonomin och genom vårt urbaniserade bosättningsmönster kan det vara svårt att se direkta kopplingar mellan miljön och människans försörjning, eftersom de flesta arbetstillfällen i dag inte är lika beroende av naturförhållanden. Här kan det därför vara fruktbart att anlägga ett historiskt perspektiv – bosättning i dag sker delvis på andra villkor än förr i tiden.

Även i närområdet går det att se och studera naturgivna faktorer som påverkat placeringen av byggnader och verksamheter. Fast mark är enklare och billigare att bygga på än sankmark, den gamla stadskärnan ligger ofta nära en naturlig omlastningsplats för att underlätta handel och så vidare.

Världsdelar, världshav, länder och platser

I Sverige i dag möter eleverna människor, varor och kulturella uttryck från hela världen. De känner redan till djur och naturtyper som inte finns naturligt i Sverige. Genom att studera *namn och läge på världsdelarna och världshaven* får de möjlighet att utveckla en övergripande geografisk referensram som hjälper dem att sätta in olika händelser och företeelser som de har hört talas om i ett rumsligt sammanhang. Med utgångspunkt i elevernas egna frågeställningar om *länder och platser* kan undervisningen bidra till att eleverna får ännu fler geografiska referenspunkter för att utveckla sin bild av världen.

Kursplanen anger inte vilka namn på länder och platser som ska behandlas i undervisningen. Det urvalet sker bäst i samspelet mellan elever och lärare i varje klassrum och med hänsyn till elevernas förkunskaper och intressen. Namnkunskaper är nödvändiga delar av en referensram över världen. Det är dock viktigt att betona att geografiska namn får en tydligare funktion och blir lättare att minnas om de studeras i ett sammanhang. Sådana sammanhang kan till exempel vara hållbarhetsfrågor och livsmiljöer.

Människans uppkomst, vandringar och övergången till jordbruk

Människans tidiga utveckling ska belysas översiktligt i årskurserna 1–3 genom innehållet *människans uppkomst, vandringar, samlade och jakt samt förändrade levnadsvillkor i samband med övergången till jordbruk*. Människans vandringar handlar dels om hur människan sprids över jorden, dels om jägares och samlares nomadiska livsstil. Att människan blev bofast och började odla upp mark och hålla husdjur är en av de största förändringarna i människans historia.

Nordisk forntid

I nära anslutning till innehållet om människans vandringar, samlade och jakt samt övergången till jordbruk betonar kursplanen särskilt ett nordiskt perspektiv på den tidiga historien. Innehållet *Norden befolkas* handlar om hur människor i

slutet av den senaste istiden följde efter renhjortar och andra bytesdjur och slog sig ner i Norden. Detta innehåll illustrerar hur kursplanen i historia lyfter fram *migration* som en lång historisk linje. En annan lång historisk linje synliggörs genom innehållet *människors levnadsvillkor under nordisk stenålder, bronsålder och järnålder*.

Det kan vara spännande att undersöka spår av forntiden i närområdet. I många delar av Sverige finns förhistoriska lämningar kvar i landskapet. Kult- och offerplatser, hällristningar, runstenar, rösen och gravfält påminner om vårt förflutna och markerar platser av betydelse för forntidens människor. Genom att se sådana spår i det nutida landskapet kan den äldre historien bli levande och konkret för eleverna.

Berättelser i antik och nordisk mytologi samt i samisk religion

En annan brygga mellan det förflutna och nuet är *berättelser i antik och nordisk mytologi samt i samisk religion*. Sådana berättelser utgör kulturella referenspunkter som många människor känner till. Den nordiska mytologin har många gemensamma drag med antik mytologi, och även med samisk religion. Gudarna har ibland liknande särdrag och berättelserna försöker ofta ge förklaringar till samma grundläggande livsfrågor om skapelsen, kärleken och döden, eller till fenomen i naturen som åskan och årstidernas växlingar. När eleverna får ta del av sådana berättelser kan nya dörrar öppnas till konst, film och litteratur.

Den samiska religionen förbjöds i Sverige under 1600-talet, samtidigt som samerna kristnades under tvång. Trots det levde religionen kvar parallellt och integrerat med kristendomen under lång tid. På liknande sätt levde den nordiska mytologin och den fornskandinaviska religionen länge kvar parallellt med kristendomen. Det bör betonas att i fallen med antik och nordisk mytologi samt samisk religion är det *berättelser* som utgör det centrala innehållet, inte de religiösa traditionerna som helhet.

Högtider, symboler och berättelser

Innehållet *några högtider, symboler och berättelser inom kristendom, islam och judendom* innebär att undervisningen ska behandla konkreta religiösa uttryck. Detta kan fungera som en ingång till senare årskursers fördjupade innehåll om världsreligioner. Det kan även bidra till elevernas förståelse av religiösa uttryck som de möter i olika sammanhang.

Det finns ofta direkta kopplingar mellan berättelser, symboler och högtider. Ett exempel är det judiska påskfirandet som högtidlighåller Gamla testamentets berättelse om uttåget ur Egypten. Ett annat är kopplingen mellan det kristna korset och berättelser om Jesus död och uppståndelse. Dessa konkreta religiösa uttryck utgör startpunkten för en progression i det centrala innehållet där eleverna gradvis under skoltiden kommer i kontakt med allt mer abstrakta delar av religionerna.

Ett skäl till att namnge tre religioner är att eleverna tidigt ska få kunskaper om att vårt samhälle är mångreligiöst och pluralistiskt. Utan den kunskapen kan studierna av kristendomens historiska roll i Sverige bli perspektivlösa. Eleverna kan också ha behov av djupare kunskaper om religioner utanför den egna erfarenheten. Genom att belysa en mångfald av religiösa uttryck kan skolan bidra till mellanmänsklig och interkulturell förståelse och motverka stereotyper och bilder av andra religioner och deras utövare.

Att just kristendom, islam och judendomen lyfts fram motiveras främst av deras relevans i det samtida mångkulturella samhället, antalet utövare i Sverige och deras historiska betydelse. Dessa tre religioner delar också många berättelser och föreställningar, vilket gör det möjligt att se likheterna mellan dem. Eftersom kristendomen är mer utbredd och har större historisk betydelse i det svenska samhället än andra religioner preciserar kursplanen dessutom att *några berättelser ur Bibeln och deras innebörder* ska ingå i undervisningen.

Mänskliga rättigheter

Enligt läroplanen har skolan en viktig uppgift när det gäller att förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på hos eleverna. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män och solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla. Därför är *mänskliga rättigheter inklusive alla människors lika värde och barnets rättigheter i enlighet med FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen)* ett centralt innehåll i SO för årskurserna 1–3.

Konventionen om barnets rättigheter är en specifik del av folkrätten som slår fast universella rättigheter för alla barn. Barnkonventionen är också svensk lag sedan år 2020. Kunskapen om att världens nationer har enats om ett antal rättigheter som gäller speciellt för barn, ger eleverna signaler om hur viktiga dessa rättigheter är. Barnets rättigheter och alla människors lika värde är grundprinciper som det svenska samhället vilar på och kan vara en början till att demokratibegreppet längre fram blir begripligt. Barnets rättigheter är dessutom nödvändig kunskap för den enskilda eleven som genom dem kan förstå om de egna rättigheterna kränks. De mänskliga rättigheterna och barnets rättigheter är innehåll som återkommer med vissa tillägg och fördjupningar i samhällskunskap i högre stadier.

Demokratiska principer

Nära förbundet med mänskliga rättigheter och barnets rättigheter är kursplanens innehåll om demokrati. Som en introduktion till senare årskursers återkommande demokratistudier i samhällskunskap och historia, anger kursplanen för SO 1–3 att undervisningen ska behandla *grundläggande demokratiska principer och vad åsikts- och yttrandefrihet samt majoritetsprincipen kan innebära i skolan och i samhället*. Kunskaper om demokratins principer är grundläggande för att förstå demokratibegreppet. Demokratiska principer kan konkretiseras genom demokratiska arbetsformer i klassrummet, där alla får komma till tals och alla har

rätt att inneha och yttra sina åsikter. I exempelvis klassråd kan eleverna få erfarenheter av att fritt utbyta idéer och fatta gemensamma beslut utifrån majoritetsprincipen. Därigenom ges eleverna förutsättningar att utveckla erfarenhet av och kunskap om demokrati här och nu, snarare än som något som är viktigt enbart för ett framtida vuxenliv.

Pengars användning och värde

Ekonomi är en grundläggande del av samhällets uppbyggnad och det är därför motiverat att introducera även ekonomi tidigt i undervisningen. I årskurserna 1–3 lyfter kursplanen fram *pengars användning och värde* och *olika exempel på betalningsformer och vad några vanliga varor och tjänster kan kosta* som ett centralt innehåll. Detta följs sedan upp i kursplanen i samhällskunskap där ”Samhällsresurser och fördelning” är ett kunskapsområde som tar upp frågor om privatekonomi och samhällsekonomi.

Med pengars användning avses vad pengar kan användas till och hur de kan hanteras. Det går att överrätta kontanter, betala med kort eller överföra pengar direkt mellan konton genom banktjänster på internet. Det är inte självklart att eleverna förstår kopplingen mellan mynt, sedlar, kreditkort och andra digitala betalningsmetoder.

Med pengars värde avses bland annat bytesvärdet, det vill säga vad som kan köpas för pengar och ungefär vad det kostar. Pengars värde kan också ges en fördjupad innebörd genom att undervisningen belyser det faktum att de flesta människor får pengar i utbyte mot arbete. Pengars värde kan slutligen problematiseras ur ett etiskt perspektiv: Är det viktigt att vara rik? Finns det saker man inte skulle göra för pengar?

Aktuella samhällsfrågor

Även eleverna i de tidigaste skolåren snappar upp händelser och *aktuella samhällsfrågor i olika medier* och därför är detta ett centralt innehåll i SO 1–3. Samhällsfrågor är alla frågor som handlar om hur samhället ska utvecklas framöver. Dessa frågor engagerar många och kräver ofta någon form av kollektivt beslut. De är ofta föremål för diskussion och debatt, eftersom olika aktörer drivs av olika åsikter, värderingar och intressen.

Genom att ta upp aktuella samhällsfrågor i undervisningen får eleverna möjlighet att samtala om och reflektera kring förhållanden och händelser som väcker deras tankar och känslor. Att undervisningen behandlar aktuella samhällsfrågor ökar elevernas möjligheter att förstå och agera i sin samtid. Det ger dem också övning i att uttrycka och värdera olika ståndpunkter och formulera argument grundade på fakta och värderingar.

Vilken typ av samhällsfrågor som undervisningen ska ta upp går inte att definiera i en kursplan. Det urvalet måste ta sin utgångspunkt i lärarens didaktiska överväganden utifrån elevernas ålder, intressen och förförståelse samt utifrån aktualitetsaspekter och kopplingar till annat undervisningsinnehåll. Inte heller kan

kursplanen beskriva vilka medier som arbetet med samhällsfrågor ska utgå från. Oavsett vilka medier som används kan undervisningen om aktuella samhällsfrågor bidra till att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt hos eleverna. I samhällskunskap i årskurserna 4–9 finns ett breddat och fördjupat innehåll om samhällsfrågor och källkritik i kunskapsområdet ”Granskning av samhällsfrågor”. Källkritik i årskurs 1–3 kommenteras mer utförligt i nästa avsnitt.

Att undersöka verkligheten

Detta kunskapsområde rymmer inte något fristående innehåll, utan består av metoder och begrepp som kan användas vid studier av innehållet i de andra kunskapsområdena. Genom att eleverna tidigt får komma i kontakt med de samhällsorienterande ämnenas arbetssätt och begrepp får de träning i att ordna kunskap och verktyg för att samtala om samhället ur olika perspektiv.

Metoder för att söka information

Vi lever i ett informationssamhälle som ställer stora krav på vår förmåga att ta till oss information och att sovra bland alla budskap som dagligen översköljer oss. Information produceras och distribueras i olika syften och de beslut vi fattar påverkas av vad vi har hört eller läst och hur vi värderar det.

Genom att lyfta fram metoder för att söka och värdera information i alla årskurser och i alla samhällsorienterande ämnen, syftar kursplanerna till att utveckla elevernas förmåga att ta till sig information från olika typer av källor och värdera hur trovärdiga och relevanta de är. I det centrala innehållet för SO i årskurserna 1–3 är detta innehåll formulerat som *metoder för att söka information, till exempel textläsning, intervjuer och observationer. Samtal om olika källors användbarhet och tillförlitlighet.*

Textläsning, intervjuer och observationer är exempel på olika metoder för att inhämta information. Genom att läsa om, lyssna till och observera sin omgivning och på olika sätt dokumentera och sammanställa resultatet av undersökningar, får eleverna tidigt träna på ett vetenskapligt arbetssätt. De källor som kan utgöra underlag för samtal om användbarhet och tillförlitlighet är främst sådana som är anpassade för yngre barn. Det inkluderar källor som eleverna möter i faktaböcker, tidningar och på olika webbplatser.

Den långsiktiga ambitionen med undervisningen i källhantering är att eleverna ska utveckla ett kritiskt tänkande, men i tidigare årskurser måste källkritiken med nödvändighet utgå från enkla frågor: Varifrån kommer informationen? Vem har sagt eller skrivit det? Vilket syfte kan en person ha med sin framställning?

Jordgloben samt analoga och digitala kartor

Kursplanen lyfter fram *jordgloben* som ett centralt innehåll i SO för årskurserna 1–3. En tanke bakom detta är att ge de yngre eleverna chansen att utveckla förståelse för att de lever på en stor planet som de delar med andra varelser. Jordgloben ger en

på många sätt rättvisande bild av vår planet och är en utgångspunkt för vidare studier av *analoga och digitala kartor*. Fysiska kartor med sina symboler, färger och skalor kan berätta hur landskapet är utformat i elevernas närhet och på olika platser på jorden och utvecklar därmed elevernas rumsuppfattning.

I samband med kartanvändning och studier av jordgloben blir det också naturligt att beröra *storleksrelationer och väderstreck*. Storleksrelationer handlar om att börja förstå begreppet skala, liksom om att kunna jämföra mindre och större platser, länder och världsdelar och förstå hur dessa olika storheter förhåller sig till varandra. Väderstrecken är nödvändiga verktyg för att kunna tala om riktning och läge. Norr, söder, öster och väster på en kartbild ska behandlas i undervisningen, men eleverna ska också få kunskaper om hur man kan orientera sig i närmiljön med hjälp av väderstrecken. Här finns kontaktytor mellan SO och det centrala innehåll i idrott och hälsa som handlar om att orientera sig i närmiljön.

Mentala kartor

Ett annat innehåll som syftar till att utveckla elevernas rumsuppfattning är *mentala kartor, till exempel över närområdet, skolvägar eller andra platser som är betydelsefulla för eleven*. En mental karta är ett fysiskt uttryck för den inre bild som vi har av vår omgivning, det vill säga vår rumsuppfattning. En elev kan till exempel rita en bild av ett rum och placera ut möblerna i rummet med en tanke om hur stora de är i relation till varandra. På så sätt tänker eleven redan i olika skalor och kan börja förstå en viktig princip bakom kartans förhållande till verkligheten. Det går också att göra mentala kartor över skolgården, hemorten, Sverige, Europa och världen. En mental karta kan aldrig ritas fel, den representerar ju bara individens uppfattning om lägen, avstånd och storleksrelationer inom det rum som kartan föreställer.

Tidslinjer och tidsbegreppen dåtid, nutid och framtid

Tidslinjer är användbara verktyg för att åskådliggöra tidens förlopp och för att länka händelser och skeenden till varandra. Med hjälp av tidslinjer kan man jämföra långa tidsrymder med korta, förstå vad som hände först och vad som hände sedan och få en bild av avståndet i tid mellan nuet och det förflutna. Genom att eleverna får lära sig att läsa olika varianter av tidslinjer kan de få en kronologisk överblick över historien och utveckla sin historiska referensram.

Forskning visar att yngre elever har svårt med årtal och lättare för att ta till sig relativa tidsbegrepp. Därför ingår *tidsbegreppen dåtid, nutid och framtid* i det centrala innehållet i SO 1–3 och kan med fördel användas som tidsangivelser i stället för årtal. I arbetet med kronologi med yngre elever kan även vardagsspråkets nyanser, som till exempel ”gammalt” och ”väldigt gammalt”, utnyttjas för att öka förståelsen för det som var ”förr i tiden”.

Innehållet i ämnet historia

årskurserna 4–6 och 7–9

Kronologiskt avgränsade kunskapsområden

Inom årskurserna 4–6 och 7–9 är innehållet indelat i kronologiskt ordnade tidsperioder som var och en utgör ett kunskapsområde. Varje kronologiskt avgränsat kunskapsområde har innehållspunkter som är till för att ringa in händelser och skeenden som är centrala för förståelsen av den aktuella tidsperioden.

Det finns flera skäl till att det centrala innehållet i historia är kronologiskt uppbyggt. Historia som skolämne och vetenskap har en lång tradition av att dela in det förflutna i olika tidsperioder. Kursplanen bygger på idén att sambanden under en tidsperiod måste vara tydliga. Långsiktiga skeenden, människors levnadsvillkor, framträdande aktörer, idéer och avgörande händelser ska presenteras på ett sådant sätt att de skapar ett sammanhang för eleven.

Att kursplanen presenterar de olika kunskapsområdena kronologiskt i årskurserna 4–6 och 7–9 innebär inte att de måste studeras i kronologisk följd eller ett i taget.

Historiebruk kopplat till olika tidsperioder

I varje kronologiskt avgränsat kunskapsområde finns det ett innehåll som handlar om *historiebruk kopplat till tidsperioden*. Därigenom kan eleverna få syn på hur människor, händelser, konflikter och andra företeelser under olika tidsperioder lever kvar i föreställningar i nuet och används som referenspunkter för att påverka nutiden och framtiden. Det kan handla om vilka associationer vi får av olika historiska personer eller skeenden och hur historiska företeelser används som symboler; ibland för att ge människor något att samlas kring, ibland för att skapa opinion för eller emot något i vår egen tid. Det pekar också mot en viktig funktion med historiebruk, att vara identitetsskapande.

Konkreta exempel på historiebruk kan ibland vara en tacksam ingång till ett arbetsområde. Ofta är det just samtidens sätt att betrakta och referera till en tidsperiod som utgör elevens enda förkunskap. Genom att börja i historiebruken, till exempel bilder av det förflutna i filmer och spel, kan undervisningen utgå från det aktuella och bekanta för att sedan vidga och nyansera elevernas bild av tidsperioden.

Långa historiska linjer

Historievetenskapens sätt att dela in det förflutna i olika tidsperioder är en konstruktion för att underlätta förståelsen av ämnet. Men kursplanen strävar också efter att eleverna ska ges möjlighet att följa den historiska utvecklingen utifrån givna teman. Därför rymmer kursplanen tre långa historiska linjer som återkommer i flera kunskapsområden. De tre linjerna är *levnadsvillkor, migration och makt*.

Med utgångspunkt i dessa linjer kan eleverna jämföra och se likheter och skillnader mellan tidsperioder. På det sättet får de möjlighet att följa hur både kontinuitet och förändring präglar den historiska utvecklingen. Genom att studera sådana teman ökar därför elevernas möjligheter att göra kopplingar mellan det förflutna, nuet och framtiden.

Den långa linjen *levnadsvillkor* syftar till att göra historien levande och ge eleverna möjlighet att utveckla sin förmåga att leva sig in i gångna tiders villkor. Kursplanen skriver ofta fram ett komparativt perspektiv på hur levnadsvillkoren har skilt sig åt för barn, kvinnor och män och för andra grupper i samhället. Att studera människors levnadsvillkor öppnar också för diskussioner kring tidsbundenhet, det vill säga människors olika förutsättningar och skilda värderingar i tid och rum. Kunskaper om människors levnadsvillkor under olika tider har en central betydelse för att eleverna ska kunna utveckla historisk empati.

Den historiska linjen *migration* belyser hur förflyttningar inom och mellan länder alltid har varit betydelsefulla inslag i historien. Migration påverkas av omvärldshändelser och är också i sig själv en faktor som driver på utvecklingen på många områden.

Den långa historiska linjen *makt* syftar till att visa hur maktförhållanden, ideologier och olika former för beslutsfattande har förändrats genom tiderna. På så sätt ger den perspektiv åt politiska idéer och processer i dag.

Progression

En progression mellan årskurserna syns i en viss geografisk förskjutning från närområdet i årskurserna 1–3, via Sverige och Norden i årskurserna 4–6, till Europa och världen i årskurserna 7–9. En tanke bakom detta är att eleverna med stigande ålder får bättre förutsättningar att relatera till en historia med vidare utblickar över världen.

Det finns även en progression i svårighetsgrad. De övergripande begreppen i det centrala innehållet är valda så att de tillsammans möjliggör en allt djupare och mer komplex analys i senare årskurser. Begreppen *likheter och skillnader*, som i årskurs 4–6 används för jämförelser mellan olika gruppers levnadsvillkor, lägger en betydelsefull grund för resonemang utifrån begreppen *kontinuitet och förändring* i årskurs 7–9. På samma sätt blir förståelse av begreppet *historiska källor* i årskurserna 4–6 en förutsättning för att ställa historiska frågor och genomföra analyser utifrån *källkritiska kriterier* i årskurserna 7–9.

Nedan kommenteras det centrala innehållet med utgångspunkt i kunskapsområdena.

Årskurserna 4–6

Kulturmöten och statsbildning i Norden, cirka 800–1500

Innehållet i det här kunskapsområdet tar ett översiktligt grepp om övergången från vikingatid till medeltid.

Kulturmöten

I kunskapsområdet ska undervisningen behandla *Nordens kulturmöten med andra delar av världen genom vikingars resor och medeltidens handelssystem*. Hur vikingar från Norden slog sig ned i andra områden och hur människor under medeltiden flyttar till Norden som handelsmän, hantverkare, soldater eller kyrkliga företrädare, visar vidden av migration och kulturmöten under perioden. Innehållet *medeltidens handelssystem* belyser Sveriges och Nordens beroende av handelsutbytet med övriga Europa och har betydelse för förståelsen av den långa historien av maktkamp om kontrollen över handeln runt Östersjön.

Statsbildning och kristendomens etablerande

Genom innehållet *statsbildning* får eleverna kunskaper om att Sverige inte alltid har funnits som nation, utan växte fram i en tid då varken nationella gränser eller nationella identiteter existerade. De nordiska staternas bildande gick hand i hand med *kristendomens etablerande*. I dag vet vi att kristendomen etablerades genom en lång förändringsprocess där olika religioner utövades parallellt och blandades med lokal kult. Kristendomen kom till Norden från det kontinentala Europa, och med den följde föreställningar om makt och centralisering som blev förebilder för de tidiga nordiska kungadömena. Kursplanen anger att undervisningen ska ta upp *konsekvenser av dessa förändringar*. Till exempel bidrog kristendomens införande till att trälldomen avskaffades och att stormän kunde få en mäktig bundsförvant i kyrkan om de lät döpa sig. Religion knyts här till den långa historiska linjen *makt*.

Källor

Ett återkommande innehåll genom årskurserna 4–9 är vad olika typer av historiskt källmaterial kan berätta om det förflutna. I kunskapsområdet ”Kulturmöten och statsbildning i Norden” inriktas studierna på *vad historiska källor är ... och hur de kan användas för att ge kunskaper om det förflutna*.

Kursplanen ger exempel på källor i form av *arkeologiska fynd, texter, muntliga berättelser och digitalt material* för att visa en bredd av olika typer av historiskt källmaterial. Genom att ta upp vilka sorters källor som finns bevarade från den tidsperiod som kunskapsområdet handlar om finns det möjligheter att komma in på skillnaden mellan historiska tolkningar och källmaterial. Arbetet med historiska källor kan också låta eleverna uppleva en närhet till historien.

Historiebruk kopplat till tidsperioden

I det här kunskapsområdet erbjuds rika möjligheter att undersöka *historiebruk kopplat till tidsperioden*. I kursplanen ges exemplet *hur vikingar framställs i populärkulturen*, men det finns gott om andra företeelser från tidsperioden som spelar en relativt framträdande roll i barns och ungdomars historiekultur. Inte minst genom fantasykulturens många kopplingar till vår tids föreställningar om medeltiden. Det kan generellt vara tacksamt att arbeta med exempel på historiebruk från elevernas livsvärldar, eftersom det ger eleverna möjligheter att reflektera över sitt eget historiebruk.

Maktförhållanden och levnadsvillkor i Norden, cirka 1500–1800

Många av Sveriges nationella symboler och berättelser har sin grund i händelser från den här tiden. Två tydliga exempel är den svenska nationaldagen, som förlagts till den 6 juni, bland annat till minne av när Gustav Vasa valdes till kung den 6 juni 1523 och den svenska flaggan som började användas på 1500-talet. Övergången till den protestantiska läran och formandet av en välorganiserad statsförvaltning är olika skeenden som har bidragit till den svenska självbilden och som är centrala delar av innehållet i det här kunskapsområdet. Andra centrala teman under den här tidsperioden är det svenska Östersjöväldets expansion och upplösning samt levnadsvillkoren för olika grupper i ståndssamhället.

Kampen om den politiska makten, reformationen och den starka kungamaktens framväxt

Innehållet *kampen om den politiska makten i Norden* syftar främst på de händelser som ledde fram till att den svenska kungamakten lämnade Kalmarunionen och påbörjade bygget av en mer enhetlig och centraliserad stat. Samtidigt öppnar formuleringen för att behandla även andra konflikter både mellan och inom stater i Norden under de 300 år som kunskapsområdet spänner över. Därför behöver läraren göra ett urval av vilka händelser som ska behandlas mer ingående i undervisningen och vilka som kan studeras mer översiktligt.

Några skeenden skrivs fram mer explicit i kunskapsområdet, bland annat *reformationen och framväxten av en stark kungamakt i Sverige* samt *uppror och motstånd mot kungamakten*. I och med reformationen bröt Gustav Vasa den svenska kungamaktens beroende av katolska kyrkan. Därmed kunde han stärka sin egen makt över både kyrkan och staten. Reformationen bidrog också till att den första svenska bibelöversättningen kom till stånd, vilket i sin tur ledde till ökad läskunnighet bland svenskarna. Genom detta innehåll får eleverna kunskaper om religionens roll i samhällliga processer och förståelse för vilken betydelse protestantismen haft för samhällsutvecklingen.

Under 1500- och 1600-talen genomgick Sverige liksom andra europeiska stater en utveckling som innebar att centralmakten stärktes. Under den här perioden lades

mycket av grunden för Sverige som organiserad stat. Centralmakten anlade nya städer, organiserade ett postväsende och införde fastare former för skatteindrivning och rekrytering av soldater. Mycket av detta finns kvar än i dag och kan fungera som välbekanta exempel för eleverna på hur historien lämnar spår efter sig. Ett annat exempel på den ökade centralstyrningen var att kyrkan ålades att sköta folkbokföringen, något som i hög grad bidragit till att öka våra kunskaper om historien.

Det här innehållet kan knytas till den långa historiska linjen *makt*. Den politiska utvecklingen mot ökad centralstyrning och stärkt makt för regenten, på bekostnad av kyrkans och adelns inflytande, gick inte utan friktion. *Uppror och motstånd mot kungamakten* organiserades i protest mot nya skattepålagor och konsekvenserna av reformationen. Det mest välkända upproret är Dackefejden, det största bondeupproret i svensk och nordisk historia.

Det svenska Östersjöväldet

Innehållet *det svenska Östersjöväldet* samt *orsaker till dess uppkomst och upplösning* handlar om hur och varför Sverige under perioden utökade sitt territorium. Detta var en tid när bergsbruket tog fart och metallproduktionen ökade starkt i Norge och Sverige. Det gav den svenska staten, som tidvis kontrollerade den omfattande handeln runt Östersjön, stora inkomster. Kampen om makten över Östersjön ledde till många och långvariga krig mot andra nationer som också hade intressen i området. Krigen belastade statens ekonomi och fick konsekvenser för barn, kvinnor och män i alla samhällsklasser i Sverige och andra länder runt Östersjön. För vissa grupper av människor orsakade kriget mycket lidande, medan andra kunde utnyttja kriget för att berika sig och stärka sin makt. Detta behandlas i innehållet *konsekvenser för människor runt Östersjön*. Kunskaper om Östersjöns betydelse i historisk tid kan ge eleverna perspektiv på frågor som är aktuella runt Östersjön i dag, till exempel gränsöverskridande frågor om miljö och migration.

Levnadsvillkor i ståndssamhället

Den sociala och juridiska indelningen av befolkningen i de fyra ständerna adel, präster, borgare och bönder var ett sätt att organisera samhället som präglade Sverige under många århundraden, i grova drag från medeltiden fram till 1800-talets mitt. Detta samhällssystem innebar att människor hade olika rättigheter och skyldigheter beroende på vilket stånd de tillhörde. Ståndstillhörigheten kunde därför spela en stor roll för olika människors möjligheter till arbete och inflytande. Om det handlar innehållet *likheter och skillnader i levnadsvillkor mellan olika grupper i ståndssamhället*. Kunskaper om ståndssamhället är grundläggande för den historiska förståelsen och för att se vidden av den samhällsförändring det innebar när betydelsen av människors ståndstillhörighet minskade.

Källor

I samband med studiet av den här tidsperioden ska undervisningen behandla *vad historiska källor från tidsperioden, till exempel brev, dagböcker och kartor, kan berätta om det förflutna*. I många läromedel, antologier och på olika webbplatser finns urval av källor som i många fall har anpassats till nutidssvenska och som därmed är tillgängliga för eleverna. Digitaliseringen har möjliggjort tillgång till en stor mängd historiskt källmaterial, och många arkiv kan ta emot skolklasser och visa delar av sina samlingar. Vilket källmaterial eleverna får komma i kontakt med beror på lärarens didaktiska överväganden.

Historiebruk kopplat till tidsperioden

I det här kunskapsområdet ingår innehållet *historiebruk kopplat till tidsperioden, till exempel i gatunamn, minnesmärken och reklam*. Exempelen anspelar på det faktum att kunskapsområdet handlar om en tidsperiod som på många sätt har präglat bilden av Sverige som nation och att det finns många påminnelser om perioden i det offentliga rummet. Vi omges av historia, ibland utan att tänka på det. Genom att eleverna uppmärksammas på historiska spår och hänvisningar i samtiden kan den historia de möter i undervisningen göras levande och meningsfull. Samtidigt kan undervisningen belysa för eleverna att mycket av historiekulturen runt Östersjöväldets regenter och de krig som fördes under perioden har skapats vid en senare tidpunkt, framför allt under 1800-talet. Att låta eleverna upptäcka att historiebruken skiftat från en tid till en annan och att människor kan ha olika uppfattningar om detta också i dag kan öka deras förståelse för vad som menas med historiebruk.

Folkökning, ändrade maktförhållanden och emigration, cirka 1800–1900

Kursplanen fortsätter att följa de långa historiska linjerna *levnadsvillkor, migration och makt*. Innehållet i det här kunskapsområdet beskriver en brytningstid som kännetecknades av påtagliga förändringar av maktförhållandena inom Sverige och mellan Sverige och andra länder, men också om större livsmedelsproduktion, kraftig befolkningstillväxt, begynnande industrialisering och emigration.

Nya maktförhållanden

Den långa historiska linjen *makt* belyses i det här kunskapsområdet genom innehållet *nya maktförhållanden i Sverige och mellan länder i Norden*. Sverige förlorade ett krig mot Ryssland 1809 och tvingades lämna ifrån sig den finska delen av riket. I Kielfreden några år senare avträdde den danska kronan Norge som tvingades in i en union med Sverige.

I samband med krigsförlusten mot Ryssland avsattes kungen och Sverige fick nya grundlagar, däribland regeringsformen som var i bruk ända fram till 1970-talet. Med de nya grundlagarna 1809–10 fick riksdagen dela makten med kungen och

en utveckling mot parlamentarism påbörjades. Under 1800-talet började också politiska partier organiseras, först i riksdagen och sedan även som breda folkrörelser. Kanskaper om dessa skeenden utgör en viktig grund för förståelsen av hur Sverige styrs i dag.

Jordbruksomvandling, folkökning och industrialisering

Under 1700-talet och första hälften av 1800-talet genomgick jordbruket i Norden stora förändringar med skiftesrörelsen, nya odlingsmetoder och nya grödor. Denna omvandlingsprocess fick stora konsekvenser, bland annat för bönderna i Sverige och Danmark som fick utökad rätt till jorden de brukade. Därför är *jordbrukets omvandling* ett centralt innehåll här.

Den stora folkökningen under 1800-talet i Sverige och i andra länder i Norden hänger ihop med effektiviseringen av jordbruket och *den tidiga industrialiseringen*. Jordbruksomvandlingen och den tidiga industrialiseringen ökade produktionen av livsmedel och andra varor. Men folkökningen innebar att fler människor skulle försörjas, och den ekonomiska tillväxten fördelades inte heller jämnt mellan olika grupper i samhället. Om detta handlar det centrala innehållet *olika konsekvenser av detta för barns, kvinnors och mäns levnadsvillkor*.

Kanskaper om de samhällsförändringar som ägde rum vid den här tiden är viktiga för att eleverna ska kunna se sambanden mellan jordbrukets omvandling, industrialiseringen och folkökningen.

Emigrationen från Sverige

En påtaglig konsekvens av den stora folkökningen var att omkring en och en halv miljon svenskar emigrerade, främst till Nordamerika. Trots ökad inhemsk produktion medförde konkurrensen om odlingsbar mark och arbetstillfällen att många människor hade svårt att försörja sig och sina familjer i Sverige. Samtidigt lockades många av tillgången till mark i Amerika och i viss mån av en större politisk och religiös frihet än i Sverige. Detta behandlas i innehållet *olika orsaker till och konsekvenser av emigrationen från Sverige*. Innehållet följer den långa historiska linjen *migration*.

Källor

I samband med tidsperioden 1800–1900 rymmer kursplanen innehållet *vad historiska källor från tidsperioden, till exempel kyrkböcker, fotografier och domstolsprotokoll, kan berätta om det förflutna*. Arkivmaterial, till exempel kyrkböcker, kan belysa lokal befolkningsstatistik jämfört med nationell och ge eleverna en inblick i hur historikerna arbetar med att tolka historiskt källmaterial. Bondedagböcker kan ge värdefull information om hur livet för den vanliga människan kunde se ut under tidsperioden, och Amerikabrev och fotografier kan illustrera vad som lockade människor att emigrera.

Historiebruk kopplat till tidsperioden

I kunskapsområdet ingår också innehållet *historiebruk kopplat till tidsperioden, till exempel hur historiska händelser och aktörer framställs i böcker och på museer*. Exempelen pekar på möjligheterna att låta eleverna komma i kontakt med olika tolkningar av historiska personer och händelser och med sammanhangen där dessa tolkningar har kommit till.

Årskurserna 7–9

Samhällsomvandlingar: framväxten av civilisationer och industrisamhällen

Det här kunskapsområdet handlar om två processer som har förvandlat samhällen i grunden: framväxten av civilisationer och framväxten av industrisamhällen. Båda dessa samhällsomvandlingar innebar stora förändringar i människors sociala, ekonomiska och politiska liv samt för människors idéer och tankar.

Högekulturer

Framväxten av högekulturer i olika delar av världen är ett centralt innehåll som öppnar för att studera högekulturer under olika tider. Begreppet högekultur har traditionellt använts för att beskriva forntida civilisationer. Deras kännetecken är stadsbebyggelse, politisk centralisering, militärväsen och ett överskott på mat som leder till arbetsdelning och uppdelning i olika samhällsklasser. Begreppet högekultur är kontroversiellt eftersom det antyder att det skulle finnas andra kulturer som befinner sig på ett lägre utvecklingsstadium. Trots detta använder kursplanen begreppet eftersom det är allmänt vedertaget, inte minst i undervisningssammanhang.

I dagens globaliserade samhälle är det rimligt att sträva efter en geografisk spridning av de civilisationer som behandlas i undervisningen. För att visa på möjligheten att få en sådan spridning pekar kursplanen ut högekulturer i *Afrika, Amerika och Asien* som exempel på kulturer som kan studeras. Studier av högekulturer i Amerika och Afrika söder om Sahara gör det också möjligt att belysa de dramatiska skeenden som blev följden av dessa kulturers möten med de europeiska kolonialmakterna. På så sätt kan undervisningen visa på en koppling mellan forna civilisationer och kolonisation och slavhandel, som också är ett innehåll i det här kunskapsområdet.

Antiken

Kursplanen lyfter fram *antiken, dess utmärkande drag som epok och dess betydelse för vår egen tid* som ett innehåll för årskurserna 7–9. Än i dag finns det många kulturella referenspunkter med ursprung i antiken. Kunskaper om antikens kulturer och samhällen kan därför öka elevernas möjligheter att ta till sig och uppskatta film, litteratur och annan kultur. Idéer och ideal inom politik och

vetenskap kan härledas till antikens Grekland, och rättsväsendet i de flesta moderna stater har lånat drag av det romerska rättssystemet. Undervisningen i historia kan här ge ett historiskt perspektiv till andra skolämnen som fysik och samhällskunskap.

Denna tidsperiod innebar även ett intensivt utbyte mellan kulturer i nuvarande Europa, Asien och Afrika. Genom dessa kulturmöten förändrades och uppstod flera skriftspråk och religioner som fortfarande lever kvar. Kunskaper om hur kultur och språk spreds under hellensk och romersk tid ger en bakgrund till kulturella och språkliga gemenskaper i dagens Europa.

Kolonisation och slavhandel

Upptäcktsresor från Europa lade grunden till en ökad världshandel och till att europeiska stater genom kolonisation utövade politisk, ekonomisk och religiös makt över andra delar av världen. I Amerika slogs högkulturer i spillror och miljontals människor dog av sjukdomar som erövrarna förde med sig från Europa. I Amerika växte också en plantageekonomi fram för att möta en europeisk efterfrågan på bland annat socker, bomull och tobak. Plantagerna var beroende av arbetskraften från slavar som hämtades från Afrika. Ännu i dag, långt efter avkoloniseringen och slaveriets avskaffande, påverkas många människors levnadsvillkor av ekonomiska, sociala och politiska strukturer som inte fullt ut kan förstås utan kunskaper om den här tidsperioden. Om detta handlar det centrala innehållet *europeisk kolonisation och slavhandel och konsekvenser av detta för människor och kulturer samt för det ökade globala handelsutbytet mellan Europa, Asien, Afrika och Amerika*.

Den växande handeln bidrog till att det så småningom bildades nya bolagsformer och till att delar av borgerskapet byggde upp stora förmögenheter som de investerade i en tidig industrialisering. I takt med att köpmannaklassen stärkte sin ekonomiska makt krävde den också större politiskt inflytande. Detta hade stor betydelse för framväxten av nya ideologier och för politiska förändringar i Europa. Kunskaper om den nya växande världshandeln är nödvändiga för att förstå den europeiska dominansen över världen under tiden som följde – politiskt, ekonomiskt och militärt.

Industrialiseringen

En av historiens största samhällsomvandlingar lyfts fram i det centrala innehållet *industrialiseringen i Europa och Sverige samt olika orsaker till industrialiseringen och konsekvenser av denna för människor och miljö*. Kunskaper om industrialiseringen är av central betydelse för elevernas möjligheter att förstå stora delar av den historiska utvecklingen från 1700-talet och fram till i dag.

Flera olika faktorer samverkade och bidrog till de ekonomiska och sociala förändringar som ägde rum under industrialiseringen. Ett allt effektivare jordbruk sysselsatte en allt mindre del av arbetskraften och därmed ökade tillgången på

arbetare till industrin. God tillgång på kapital, råvaror och energi i form av vattenkraft, järn och kol är andra delar av förklaringen till varför den industriella revolutionen tog sin början i England vid den här tiden, liksom enskilda uppfinningar som maskiner för textiltillverkning och ångmaskinen.

Industrialiseringen ledde till genomgripande förändringar i människors levnadsvillkor. Nya samhällsklasser växte fram och maktbalansen mellan olika grupper förändrades. Ekonomin expanderade snabbare än någonsin tidigare i historien, men välståndet fördelades mycket ojämnt. Ångfartygen som togs i bruk vid den här tiden underlättade massutvandringen till Amerika. Utvandringen och urbaniseringen är tydliga exempel på *migration*, som är en av de genomgående historiska linjerna i kursplanen.

Industrialiseringen fick också konsekvenser för miljön. Koleldningen som stod för mycket av energin i det tidiga industrisamhället ledde till att luften förorenades, och den urbana miljön präglades ofta av buller, trångboddhet och bristande hygien. Ångmaskinen och kolet inledde också beroendet av fossila bränslen, vilket än i dag medför koldioxidutsläpp som driver klimatförändringen. Kunskaper om industrialiseringen kan ge eleverna ett historiskt perspektiv på flera av de utmaningar samhället står inför i dag.

Revolutioner och nya idéer

Förändringarna i samhället under industrialiseringen hänger nära samman med de nya idéer som växte fram vid samma tid. Under upplysningstiden formulerades idéer som kom att förändra människors sätt att förhålla sig till vetenskap, religion och politik. Dessa tankar, i kombination med nya maktförhållanden mellan olika samhällsklasser, bidrog i hög grad till den amerikanska och den franska revolutionen. De bidrog också till framväxten av politiska ideologier som liberalism, konservatism och socialism.

Genom innehållet *revolutioner och framväxten av nya idéer, samhällsklasser och politiska ideologier* får eleverna förutsättningar att förstå hur komplexa sambanden som styr samhällsutvecklingen kan vara. Än i dag präglas västerländska samhällen av idéer och politiska skiljelinjer med rötter i den här tiden. Kunskaper om de idéer som då växte fram är därför även viktiga för att kunna delta i dagens politiska samtal.

Källor

I kunskapsområdet finns det centrala innehållet *tolkning av historiska källor från någon tidsperiod och granskning utifrån källkritiska kriterier*. Eftersom kunskapsområdet rymmer två vitt skilda samhällsomvandlingar, framväxten av civilisationer och av industrisamhällen, innebär skrivningen att undervisningen bara behöver behandla källor från någon av tidsperioderna.

I högstadiets centrala innehåll betonas att de historiska källorna både ska tolkas och granskas kritiskt. Källkritik som vetenskaplig metod går ut på att värdera en källas användbarhet och trovärdighet utifrån de frågor som ställs till källan.

Värderingen bygger på källkritiska frågor: Är källan vad den utger sig för att vara? Är den partisk? Är det en förstahandskälla, eller är uppgifterna i den beroende av någon annan källa? Hur lång tid har det gått mellan att händelserna som källan berättar om inträffade och att de nedtecknades? Dessa frågor täcker in de källkritiska kriterier som brukar kallas för äkthetskriteriet, tendenskriteriet, beroendekriteriet och tidskriteriet.

Kursplanen lyfter även fram tolkningsprocessen som en central del av källkritiken. Det historiska källmaterialet ska alltså inte bara prövas källkritiskt. Det ska också bidra till elevernas kunskaper om det förflutna. Genom att eleverna själva får tolka källmaterial och dra egna slutsatser, lär de sig något om historien samtidigt som de får erfarenheter av hur historiker arbetar. Dessa erfarenheter kan bidra till att öka elevernas förståelse för att den historia som berättas i skolans läromedel och i andra sammanhang också är resultatet av tolkningar.

Genom formuleringen *värdering av källornas relevans utifrån historiska frågor* strävar kursplanen efter att betona att en källas användbarhet är beroende av vilka historiska frågor man vill få svar på. En och samma källa kan vara relevant för att svara på en viss fråga men oanvändbar i relation till andra frågor. En medvetet felaktig beskrivning av en historisk händelse är till exempel ingen bra källa till kunskap om just den händelsen, men den kan säga desto mer om hur lögn och propaganda används för vissa syften.

Historiebruk kopplat till tidsperioden

I kunskapsområdet ingår också innehållet *analys av historiebruk kopplat till någon tidsperiod, till exempel hur olika aktörer använder historia för att skapa eller stärka nationella identiteter*. Exemplet tar fasta på att föreställningar om en gemenskap som sträcker sig långt bakåt i det förflutna är grundläggande för en nationell identitet. Under de senaste seklerna har skolans historieundervisning i många länder varit en viktig del i skapandet av nationella identiteter.

Företeelser med ursprung i forna och antika civilisationer har under senare tider ofta använts som symboler med stark laddning, till exempel för att försöka frammana en bild av kontinuitet från historiska högkulturer till dagens nationer. I många länder används historiska händelser kopplade till kolonisering, frigörelse och revolutioner som nationella symboler i till exempel nationalsånger och nationaldagar.

Men historien används också för att skapa förändring och ta avstånd från företeelser i det förflutna. Till exempel kan hänvisningar till slaveriet och kolonialt förtryck fungera som påminnelser om att slavättlingar och ursprungsbefolkningar i många delar av världen fortfarande utsätts för rasism och att deras levnadsvillkor i många avseenden är sämre än majoritetsbefolkningens. Därigenom kan historiebruket användas som hävstång för att forma framtiden.

Att ta upp exempel på hur historia används på detta sätt ger eleverna förutsättningar att själva kritiskt granska den typen av identitetsskapande.

Imperialism och världskrig, cirka 1850–1950

Det här kunskapsområdet handlar om maktkamp, konflikter, förtryck och motstånd, men också om olika sätt att organisera samhället i en tid av industrialisering.

Nationalism, imperialism, demokrati och diktatur

Innehållet *europaisk nationalism, imperialism och framväxten av olika former av demokrati och diktatur* riktar fokus mot maktförhållanden och politisk utveckling som hänger ihop med nutida förhållanden. Den moderna nationalismen är en av de starkaste politiska rörelserna under de senaste århundradena. Den utgör grunden för många av dagens stater i Europa såväl som i övriga delar av världen. Fortfarande är nationella strömningar en stark kraft i bildandet av nya stater.

Imperialismen under 1800-talet och första delen av 1900-talet förstärkte en ekonomisk och teknologisk klyfta som redan fanns. Den skapade nationsgränser utan att ta hänsyn till människor, och i många kolonier slogs den ekonomiska infrastrukturen i spillror. De europeiska stormakternas kamp om kolonierna bidrog också till att dra in stora delar av världen i krig. Kunskaper om dessa skeenden ger eleverna en bakgrund till den fortsatta historiska utvecklingen i världen och de problem med fattigdom och politisk instabilitet som många av de tidigare kolonierna fortfarande lider av.

Med framväxten av moderna samhällen följde också stora framgångar för människors strävan efter *demokrati*. Men i vissa länder bröts den utvecklingen och det uppstod nya former av *diktatur* med fascistiska och kommunistiska förtecken. Kunskaper om hur demokratiska samhällen har vuxit fram och hur kampen mot diktaturer har sett ut, är viktiga för elevernas möjligheter att förhålla sig till utmaningar mot demokratiska värderingar i världen i dag.

Världskrigen

De båda världskrigen, deras orsaker och konsekvenser är ett givet innehåll för historieundervisningen i grundskolan och en central del av en gemensam historisk referensram. Detta är en tidsperiod som många elever ser fram emot att få studera eftersom den redan finns i deras medvetande. Få historiska skeenden är lika omsorgsfullt skildrade i litteratur och film som framför allt det andra världskriget. Genom kunskaper om världskrigen får eleverna ökade möjligheter till ett meningsfullt utbyte av stora delar av dagens kulturutbud.

Världskrigen beskrivs ofta som kulmen på de europeiska stormakternas kamp om världshandeln och det industriella och militära herraväldet. Men de gav också en föräning om de nya konflikter och maktordningar som skulle komma att dominera världen efter kriget. En grundläggande förståelse för världskrigen är därför en förutsättning för att kunna tolka utvecklingen under efterkrigstiden och i förlängningen även vår samtid.

Förtryck, folkfördrivningar och folkmord

I samband med innehållet *förtryck, folkfördrivningar och folkmord* anges *Förintelsen och Gulag* som ett centralt innehåll. Dessa företeelser under 1900-talet har i allra högsta grad präglat vår tid och ingår därför i den historiska referensram som alla behöver. De har kommit att spela en stor roll i vår nutida historiekultur genom otaliga referenser och jämförelser. Där har särskilt Förintelsen blivit en referenspunkt som andra folkmord återkommande relateras till. Förintelsen är också en viktig utgångspunkt i arbetet för tolerans och demokrati och mot till exempel antisemitism och antiziganism. Det är viktigt att i detta sammanhang även behandla *människors motstånd mot förtryck* för att visa att människors handlingskraft kan göra skillnad i historien.

Källor

Även i detta kunskapsområde lyfter kursplanen fram *tolkning av historiska källor från tidsperioden och granskning utifrån källkritiska kriterier* samt *värdering av källornas relevans utifrån historiska frågor*. Under rubriken ”Källor” i avsnittet ”Samhällsomvandlingar: framväxten av civilisationer och industrisamhällen” kommenteras begreppen tolkning, källkritiska kriterier och historiska frågor.

Periodens närhet till vår egen tid innebär att det finns stora mängder bevarat källmaterial som är relativt lättillgängligt. Fotografier och filmer är källmaterial som i flera avseenden är välbekanta för eleverna och som i många fall kan ge en känsla av närkontakt med det förflutna. Det ökar elevernas möjligheter att utveckla förståelse för att människors villkor och värderingar har sett olika ut under olika tider.

Historiebruk kopplat till tidsperioden

I kunskapsområdet ingår innehållet *analys av historiebruk kopplat till tidsperioden, till exempel hur olika aktörer använder historia för att skapa opinion eller legitimera makt*. De händelser, företeelser och personer som studeras i det här kunskapsområdet används i dagens historiekultur ofta som referenspunkter i jämförelser för att säga något om vår egen tid. Det är vanligt att historiebruket strävar efter att skapa opinion mot företeelser i samtiden genom att antyda likheter med negativt laddade historiska fenomen. Partier, organisationer och stater försöker också legitimera makt genom att framhäva positivt laddade insatser i den egna historien. Det kan till exempel handla om att hänvisa till de egna ansträngningarna för att främja demokrati eller att göra motstånd mot förtryck och diktatur.

Demokratisering och ökad globalisering, cirka 1900 till nutid

Perioden från cirka 1900 till nutid utgår både från ett nationellt och från ett globalt perspektiv. Den svenska historien går från 1900-talets början och fram till

vår tid, medan den internationella historien sträcker sig från andra världskrigets slut och framåt.

Demokratiseringen och välfärdssamhället

Innehållet *demokratiseringen i Sverige och framväxten av välfärdssamhället* innebär att kursplanen fokuserar på landets politiska och sociala 1900-talshistoria. Tanken med detta är att belysa hur det moderna Sverige har vuxit fram genom politiska och sociala reformer. Av central betydelse för Sveriges demokratisering var *bildandet av politiska partier, nya folkrörelser, till exempel kvinnorörelsen, och kampen för allmän rösträtt för kvinnor och män.*

Här anlägger kursplanen ett tydligt genusperspektiv. Kvinnor som grupp gick under den här tidsperioden i allt större utsträckning från oavlönat arbete i hemmet till lönearbete, inte minst inom den växande offentliga sektorn. Hur det har påverkat samhällets syn på mäns och kvinnors roller betonas genom formuleringen *kontinuitet och förändring i synen på kön, jämställdhet och sexualitet.*

Kalla kriget samt nya maktförhållanden och utmaningar

Tiden efter det andra världskriget dominerades i hög grad av det *kalla krigets konflikter*. Begreppet *kalla kriget* syftar på den dominerande ideologiska och maktpolitiska konflikten mellan USA och Sovjetunionen. Perioder av ökad spänning avlöstes av perioder som präglades av fredssträvanden och samarbete. Begreppet började användas i USA och syftade på att konflikten fanns på alla plan utom det öppet militära. Det går dock att problematisera termen eftersom flera krig ägde rum som åtminstone delvis måste förklaras utifrån den grundläggande konflikten mellan de båda supermakterna. Den ideologiska och maktpolitiska kampen mellan supermakterna var något som hela världen var tvungen att förhålla sig till, och många skeenden i världen i dag blir bara begripliga i ljuset av det som hände då.

Efter det kalla krigets slut ändrades maktförhållandena i världen på ett genomgripande sätt. Detta belyses genom innehållet *nya maktförhållanden och utmaningar i världen efter det kalla krigets slut*. Folkrika stater får genom en snabb ekonomisk tillväxt allt större inflytande i världen. Klimatförändringar och risken för pandemier utgör utmaningar som kräver globalt samarbete. Kunskaper om dessa förändrade maktförhållanden och nya utmaningar ökar elevernas möjligheter att förstå den globaliserade värld de lever i. Sådana kunskaper kan också vara till hjälp när de reflekterar över hur framtiden kan gestalta sig, både på ett personligt och ett samhällsligt plan.

Den moderna historien har kännetecknats av blodiga krig och utstuderat förtryck av miljontals människor, kallt krig och konflikter inom och mellan stater. Men den har också inneburit ökad uppslutning bakom demokratiska värden, mänskliga rättigheter och fredlig konfliktlösning. Det är därför viktigt att

historieundervisningen också belyser hur människor agerar och kan agera för en fredlig framtid och för att gemensamt möta globala utmaningar.

Kontinuitet och förändring

För att knyta ihop olika tidsperioder som eleverna har studerat lyfter kursplanen i samband med den modernaste historien fram innehållet *kontinuitet och förändring med utgångspunkt i långa historiska linjer kring levnadsvillkor, migration och makt*. Kontinuitet och förändring är grundläggande perspektiv i historia. Det är två begrepp som förutsätter varandra och där förändringen alltid kan ses i förhållande till det som inte förändras. Att kunna se förändringar i människors levnadsvillkor och förflyttningar, i maktutövning och kulturmönster innebär att samtidigt kunna se och förstå det som inte förändras. Ett enkelt exempel på detta är den svenska kungamakten. Där har såväl dess funktion som formerna för dess maktutövning förändrats radikalt. Men vissa delar består fortfarande, till exempel den grundlagsfästa arvsrätten, liksom regentens roll som statschef.

Källor

Liksom i tidigare kunskapsområden lyfter kursplanen fram det centrala innehållet *tolkning av historiska källor från tidsperioden och granskning utifrån källkritiska kriterier samt värdering av källornas relevans utifrån historiska frågor*. Under rubriken ”Källor” i avsnittet ”Samhällsomvandlingar: framväxten av civilisationer och industrisamhällen” kommenteras begreppen tolkning, källkritiska kriterier och historiska frågor.

I relation till den sentida historia som studeras i det här kunskapsområdet finns en närmast oändlig mängd källor av olika slag. Inte minst kan nu levande människor ge vittnesmål om viktiga historiska skeenden i olika delar av världen.

Historiebruk kopplat till tidsperioden

I kunskapsområdet ingår innehållet *analys av historiebruk kopplat till tidsperioden, till exempel hur individer och grupper använder historia för att kritisera samtida fenomen och påverka våra föreställningar om framtiden*. Exemplet tar fasta på att historiska jämförelser och analogier ofta används för att förknippa samtida fenomen med historiska händelser och personer som ger negativa associationer i syfte att påverka samhällsutvecklingen. Genom att eleverna uppmärksammas på detta stärks deras handlingsberedskap inför framtiden. Det kan också bidra till en kritisk reflektion kring det egna bruket av historia.

Kommentarer till kursplanens bedömnings- och betygskriterier

Bedömnings- och betygskriteriernas uppgift är att fungera som måttstock för bedömning av elevens kunskaper. Kriterierna behöver läsas och tolkas i relation till syftet, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits.

Läraren använder bedömnings- och betygskriterierna för att bedöma elevens kunskapsutveckling inom ämnet. Det kan vara omdömen i den individuella utvecklingsplanen, för att avgöra om eleven behöver ges stöd i form av extra anpassningar inom ramen för undervisningen eller särskilt stöd. Ett annat skäl kan vara att säkerställa att eleverna får tillräckliga utmaningar för att nå så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Att ge ett omdöme innebär att läraren värderar de kunskaper eleven hittills har inhämtat i ämnet, utifrån vad undervisningen har gett eleven förutsättningar att utveckla i förhållande till kriterierna. I de årskurser betyg sätts använder läraren betygskriterierna som ett verktyg för att bedöma elevens kunskaper vid betygssättningen.

Kriterier för bedömning av godtagbara kunskaper

I vissa ämnen och årskurser i lågstadiet finns kriterier som är ett stöd för läraren för att bedöma om en elev har uppnått en lägsta godtagbar nivå vid slutet av en årskurs. Många elever kan förstås ha kommit längre i sin kunskapsutveckling. Läraren gör avstämningar i förhållande till bedömningskriterierna under terminerna för att sammanfatta och dokumentera det kunnande eleverna har visat. Sådana avstämningar är ett sätt för läraren att säkerställa att det finns ett brett och varierat underlag vid tiden för bedömning av om en elev når eller inte når de bedömningskriterier som minst ska uppnås.

Betygskriterier

Betygskriterier används för betygssättning i vissa årskurser. Läraren fäster vid betygssättningen mer vikt vid sådana kunskaper som betonas i syftet eller som kan kopplas till många eller omfångsrika punkter i det centrala innehållet. Läraren fäster också mer vikt vid sådant som har fokuserats i undervisningen och där eleverna fått möjlighet att särskilt fördjupa sina kunskaper. Det innehållsliga sammanhanget är viktigt då de val läraren gör i undervisningen har betydelse för vad som blir möjligt för eleverna att lära sig och därmed vad som blir relevant att bedöma. Detta är skälet till att betygskriterierna måste läsas och tolkas i relation till syftet, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits.

Betygskriterierna i årskurs 6 och 9 liknar i stor utsträckning varandra. Men när läraren tolkar betygskriterierna i relation till kursplanen och undervisningen blir det dock uppenbart att progressionen bärs av det centrala innehållet som skiljer sig åt mellan olika stadier och att det konkreta undervisningsinnehållet blir mer komplext i högstadiet.

För att betygskriterierna ska fungera som ett användbart verktyg för en sammantagen bedömning vid betygssättning är de formulerade på ett övergripande sätt. På så vis ger de läraren möjligheter att göra en allsidig bedömning utifrån ett brett och varierat underlag som lämnat utrymme för eleven att visa sina kunskaper på olika sätt. Under terminen görs också avstämningar i förhållande till betygskriterierna för att sammanfatta och dokumentera det kunnande eleverna har visat. Sådana avstämningar är ett sätt för läraren att säkerställa att det finns ett brett och varierat underlag vid tiden för betygssättning.

Lärarens uppgift är att sätta det betyg som sammantaget motsvarar elevens kunskaper genom att hitta den bästa överensstämmelsen mellan betygsunderlaget och betygskriterierna. En sammantagen bedömning handlar om att läraren analyserar både hur elevens kunskaper förhåller sig till betygskriteriernas delar och vilket betyg som helheten indikerar. För att få en bild av den sammantagna nivån på elevens kunskaper är tyngdpunkterna i ämnet vägledande. Läs mer om sammantagen bedömning vid betygssättning i Kommentarer till Skolverkets allmänna råd om betyg och provning.

Kriterierna för bedömning av godtagbara kunskaper i samhällsorienterande ämnen årskurs 3

Kriterierna för bedömning av godtagbara kunskaper i slutet av årskurs 3 är gemensamma för de samhällsorienterande ämnena geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap. För att bedömningskriterierna i årskurs 3 inte ska vara onödigt omfattande och detaljerade, bygger de på gemensamma inslag från de långsiktiga målen i alla de samhällsorienterande ämnena.

Det första stycket avser att rikta lärarens bedömningsfokus mot aspekter av kunskap och förståelse som lyfts fram i alla samhällsorienterande ämnen.

Eleven visar grundläggande kunskaper om geografiska och historiska förhållanden, samhällsförhållanden och religiösa traditioner.

Formuleringen fokuserar på bredden och djupet i elevens kunskaper i förhållande till ämnens syfte, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits. Dessa kunskaper har ett egenvärde, men de utgör också ett nödvändigt underlag för elevernas resonemang, reflektioner och samtal i SO-undervisningen.

Eleven beskriver likheter och skillnader samt orsaker och konsekvenser i sammanhang som är relevanta för ämnena. Eleven samtalar om människors livsfrågor och levnadsvillkor samt om miljöfrågor och andra samhällsfrågor ur olika perspektiv.

Formuleringarna ovan riktar bedömningen mot elevernas djupare förståelse av ämnesinnehållet. De fokuserar på med vilken kvalitet eleven utifrån sin ålder kan använda sig av jämförelser och orsakssamband som verktyg för att förstå och

förklara de samhällsorienterande ämnenas innehåll. En annan aspekt av bedömningen inriktas mot elevens förmåga att reflektera över ämnesinnehållet och inta olika perspektiv. Det kan till exempel handla om perspektiv som barn – vuxna, nutid – framtid eller lokalt – globalt.

Avslutningsvis finns en formulering som riktar fokus mot elevens användning av ämnesspecifika begrepp, metoder och verktyg. Det omfattar en samlad bedömning av elevens förmåga att använda metoder för att söka information och att delta i enkla källkritiska samtal. Hit hör också verktyg som kartor, jordglob och tidslinjer samt ämnesspecifika begrepp.

Eleven använder begrepp, metoder och verktyg från de samhällsorienterande ämnena.

I sin bedömning tar läraren hänsyn till bredden och djupet i elevens kunskaper, det vill säga att eleven vid en samlad bedömning har godtagbara kunskaper när det gäller de begrepp, metoder och verktyg som behandlats i undervisningen. Läraren kan också väga in hur väl eleven använder olika begrepp, metoder och verktyg utifrån olika syften.

Betygskriterierna i ämnet historia årskurs 6 och 9

Betygskriterierna i historia svarar mot ämnets tre mål.

- Det första stycket utgår från det långsiktiga målet som handlar om den historiska referensramen och historiska begrepp.
- Det andra stycket utgår från det långsiktiga målet om källtolkning och källkritik.
- Det sista stycket utgår från det långsiktiga målet om historiebruk.

Kunskaper om händelser, aktörer och förändringsprocesser under olika tidsperioder samt om historiska begrepp och långa historiska linjer

Formuleringarna i det första stycket i betygskriterierna handlar om bredden och djupet i elevens historiska referensram. Dessa kunskaper har ett egenvärde, men de är också nödvändiga när eleven tolkar och granskar källor och reflekterar över hur historia kan brukas.

Årskurs 6 och 9: *Eleven visar grundläggande/goda/mycket goda kunskaper om händelser, aktörer och förändringsprocesser under olika tidsperioder samt om historiska begrepp.*

Formuleringen innebär att bedömningen inriktas mot hur breda och djupa kunskaper eleven har om händelser, aktörer, förändringsprocesser och historiska begrepp med anknytning till så många av de studerade tidsperioderna som möjligt. Bedömningen sker i förhållande till kursplanens syfte, centrala innehåll och den undervisning som har bedrivits.

Årskurs 9: *Till detta hör att eleven visar kunskaper om särskilt centrala historiska skeenden, däribland Förintelsen.*

Skrivningen ovan innebär att eleven för alla betyg behöver ha vissa kunskaper om skeenden som har varit särskilt betydelsefulla för den historiska utvecklingen och skeenden som har en särställning i vår historiekultur, däribland Förintelsen. Vilka övriga historiska skeenden som ska betraktas som särskilt centrala avgör läraren med stöd i ämnets syfte och centrala innehåll och utifrån den undervisning som har bedrivits i enlighet med kursplanen. Formuleringen är progressionslös.

Årskurs 6: *Eleven för enkla/utvecklade/välutvecklade resonemang om orsaker till och konsekvenser av samhällsförändringar och av människors levnadsvillkor och handlingar i förfluten tid. Eleven för enkla/utvecklade/välutvecklade resonemang om likheter och skillnader i människors levnadsvillkor under olika tidsperioder.*

Årskurs 9: *Eleven för enkla/utvecklade/välutvecklade resonemang om orsaker till och konsekvenser av samhällsförändringar och av människors levnadsvillkor och handlingar i förfluten tid. Eleven för enkla/utvecklade/välutvecklade resonemang om kontinuitet och förändring utifrån några långa historiska linjer.*

Formuleringarna ovan är avsedda att rikta lärarens fokus mot djupet och bredden i de kunskaper eleven har om historiska händelser, aktörer och förändringsprocesser. Läraren bedömer här vilken förståelse eleven visar för olika historiska förlopp och förhållanden när eleven resonerar utifrån begreppen orsaker och konsekvenser samt likheter och skillnader, och i årskurs 9 också utifrån begreppen kontinuitet och förändring. I bedömningen tar läraren hänsyn till bredden och relevansen i det historiska innehåll och de begrepp som understödjer resonemangen. Läraren kan också väga in graden av komplexitet, nyansering och perspektivbyten i elevens resonemang.

Förmåga att ställa frågor till historiska källor samt att tolka, kritiskt granska och värdera dessa

Formuleringarna i det andra stycket riktar lärarens bedömningsfokus mot elevens förmåga att tolka historiskt källmaterial, och i högstadiet även mot kvaliteten i elevens källkritiska resonemang.

Årskurs 6: *Eleven ställer frågor till historiska källor, beskriver vad som kan vara en historisk källa och ger något/några/några välgrundade exempel på vad källorna kan berätta om det förflutna.*

Årskurs 9: *Eleven ställer frågor till historiska källor och för enkla/utvecklade/välutvecklade resonemang om vad källorna kan berätta om det förflutna samt om källornas relevans och trovärdighet.*

Innebörden av formuleringarna är att läraren i sin bedömning premierar fler och mer välgrundade exempel på och tolkningar av vad källorna kan berätta om det förflutna. För årskurs 6 räcker det att eleven kan ge exempel på enkla slutsatser

som kan dras av källorna, då det inte är rimligt att förvänta sig att så unga elever kan göra mer grundliga tolkningar av historiska källor.

För högstadiets del omfattar bedömningen också i vilken utsträckning och med vilken grad av skicklighet eleven undersöker källor utifrån källkritiska kriterier som äkthet, tid, beroende och tendens. En del av denna skicklighet består i att avgöra när, hur och i vilken utsträckning de källkritiska kriterierna kan användas. En viktig tanke bakom formuleringarna är att källtolkning och källkritik alltid är beroende av vilka frågor man ställer till källorna. En källa som är relevant och trovärdig i förhållande till en historisk fråga kan sakna både trovärdighet och relevans för att besvara andra frågor.

Förmåga att reflektera över hur historia kan brukas i olika sammanhang och för olika syften

Det tredje stycket i betygskriterierna handlar om historiebruk, det vill säga hur historia används för att påverka samtiden och framtiden.

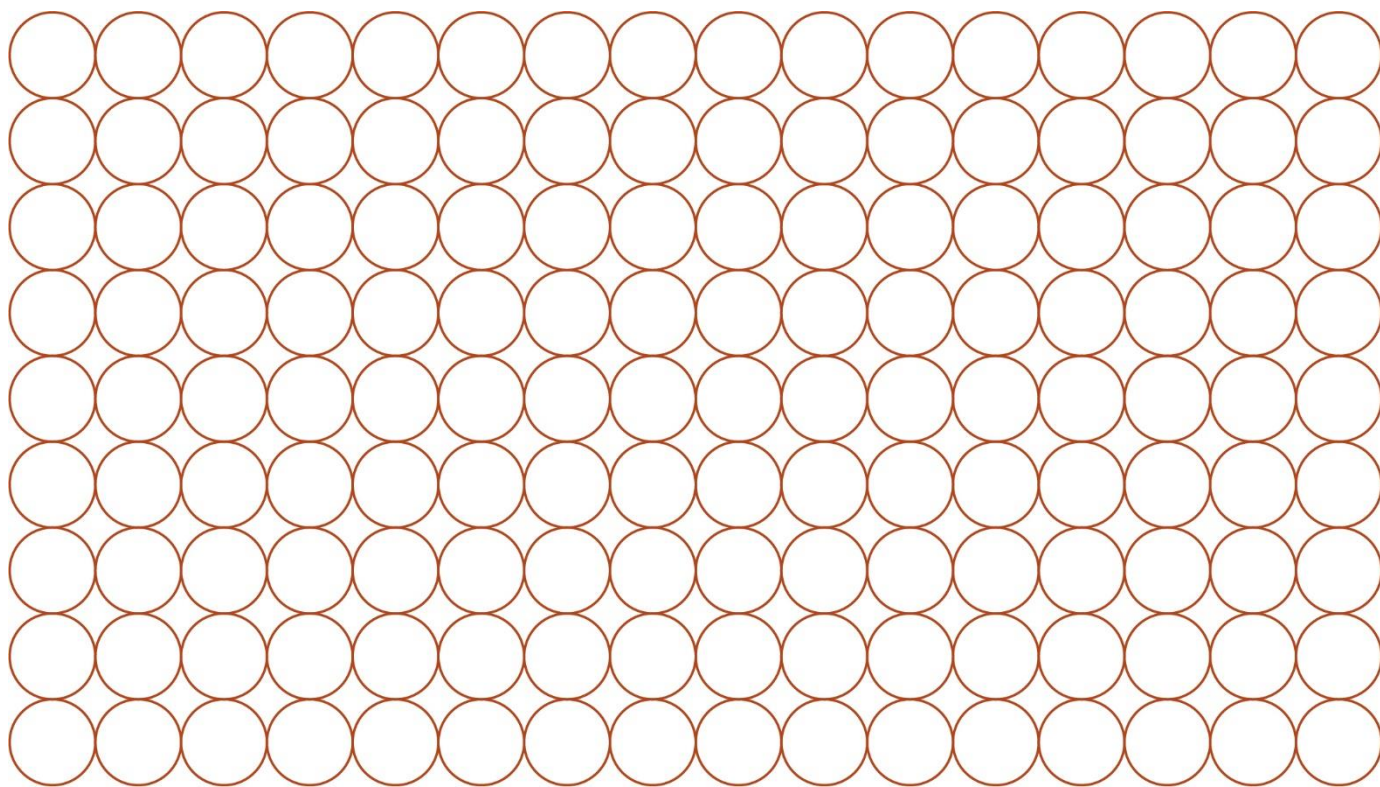
Årskurs 6: *Eleven ger exempel på hur historia kan brukas i **något** sammanhang/Eleven ger exempel på hur historia kan brukas i **några** sammanhang/Eleven ger exempel på hur **och i vilket syfte** historia kan brukas i **några** sammanhang.*

Årskurs 9: *Eleven för **enkla/utvecklade/välutvecklade** resonemang om hur historia kan brukas i olika sammanhang och för olika syften.*

För årskurs 6 är avsikten med formuleringen här att rikta lärarens bedömningsfokus mot i vilken utsträckning eleven identifierar exempel på hur historia kan användas. Endast för betyget A ingår att eleven behöver ge exempel på syftet med historiebruket.

Formuleringen för årskurs 9 är avsedd att rikta lärarens fokus mot i vilken mån eleven kan identifiera och förklara olika aktörers sätt att använda historiska referenser för att säga något om sin samtid och därmed försöka påverka framtiden. Resonemangen kan också handla om att på olika sätt värdera historiebruket, till exempel ur etiska aspekter.

I sin bedömning kan läraren ta hänsyn till i vilken utsträckning eleven förklarar hur specifika historiska tolkningar och referenser som används i olika situationer understödjer syftet med historiebruket. Läraren kan också väga in graden av komplexitet, nyansering och perspektivbyten i elevens resonemang.

Skolverket

www.skolverket.se